

VLADÁR GÁBOR EMLÉKEZETE (1881–1972)

BOLERATZKY LÓRÁND
ny. egyetemi magántanár

A XX. század magyar jogtudósainak sorában Vladár Gábor kiemelkedő helyet foglal el; a második világháborút megelőző időben a jogélet meghatározó személyisége volt. Messze kimagaslott kortársai közül. Nagyságát mégsem könnyű lemérni, mert széleskörű jogi tudása polihisztorrá avatta, káprázatos klasszikus műveltsége páratlan szerénységgel, igazságot kereső állhatatossággal, mélységes család- és emberszeretettel párosult.

A két világháború közti Magyarországnak három olyan igazságügy-minisztere volt, akik visszaemlékezést írtak életútjukról. Zsitvay Tibor emlékezése Svájcban levéltárba helyezve, Lázár Andoré a Kálvin Kiadó gondozásában jelent meg, Vladár Gáboré 1997-ben a Püski kiadónál.¹ Ez a munka egyedülálló kortörténeti dokumentum, melyből kicseng a kötelességtudás, a tisztesség, a jogászai hivatásra való elkötelezettség. De azt is megtudhatjuk, hogy a szerzőt a háború után ért üldöztetések, kitelepítés, belső száműzetés és lehetetlen életkörülmények megakadályozták abban, hogy az igazságügy-minisztérium százéves történetét, közelebbről „az igazságügy-minisztérium lelki alkatát” s ezzel kapcsolatban az évszázad jogfejlődésének főirányát a helyesség és a nemzeti jelleg szempontjából megírja.² Erre szinte egyedül ő lett volna predestinálva hatalmas tárgyi tudása alapján. Nem is tudjuk helyesen felmérni, hogy ennek a munkának az elmaradása milyen óriási kárt jelent a jogtudomány számára.

Vladár Gábor születésének 130. évfordulójára írt megemlékezésem két részre oszlik. Az első rész pályájának felfelé ívelő szakaszát, a másik fele pedig az üldöztetés éveit öleli fel. Egész életét jellemzi a „lux in tenebris luce” beteljesülése – a világosság fénylik a sötétségben az ő egész életén keresztül.

A Vladár család a Turóc megyei Nagycsepcsényben élt hét évszázadon keresztül, ahová még az Árpád-házi királyok telepítették. A család a hazaszeretet példaképe, minthogy Mohácsnál 13 tagja hősi halált halt.

Édesapja a XIX. század közepén családjával együtt hagyta el az ősi szülőföldet és Sándor Móric biai uradalmában helyezkedett el jószágkormányzóként.³ Itt született a kilenc gyermek egyikeként Gábor, aki kitelepítésük feloldása után 1953-tól kezdve több mint tíz éven keresztül a Kutyahegyen egy présházban lakott.

Jogi tanulmányait a budapesti tudományegyetem jogi karán 1903-ban fejezte be, ahol főleg Concha Győző és Grosschmied Béni teszi a legtöbbit abba a tarisznyába,

¹ VLADÁR GÁBOR: *Visszaemlékezéseim*. Budapest: Püski, 1997.

² VLADÁR i. m. 433. – Az igazságügy történetében elsősorban a határtalan kötelességteljesítést, a meggyőződéssel véleménynyilvánítást és a kollégiaiál segítőkészséget kívánta volna kidomborítani.

³ VLADÁR i. m. 16.

amellyel az alma mater kapuján kilépett. A jogi gondolkozás módszerét megtanítva, kifejlesztették jogérzetét, tiszteletet ébresztve a hazai jogrend nagy múltja és értékei iránt és meggyökerezették benne azt a magasabb rendű szemléletet, mely szerint a jog nemcsak az értelem, hanem a szív ügye is. Szerinte csak a hazáját igazán szerető, annak eszményképeiben élő ember lehet a szó valódi és nemesebb értelmében jogász. Ezzel függ össze az a latin mondás is, amelyik egész életében vezérlő csillaga: *Omne ius hominum esse institutum – minden jog az emberért van.*⁴

Amikor élete vége felé bírósági tapasztalatairól beszél, az egyetemen tanultakkal összhangban állapítja meg, hogy a jog tulajdonképpen csak rendez, szabályozza az élet viszonyait, ezért tehát a jogon csak a fennálló életviszonyokat értjük, azokhoz kell alkalmazkodni, nem távolodhat el az élettől, márpedig az életben nem érvényesülhetnek mindig a logika követelményei, hanem a méltányosság, a humanitás, a szociális eszme és az erkölcsi tényezők szempontjainak is érvényesülnie kell.⁵

Az első világháborúban négy éves katonai szolgálatot teljesít, ennek felét az Isonzó poklában tölti, ahol súlyosan megsebesül és ennek kapcsán *signum laudis* kitüntetésben is részesül.

Az ötödik kerületi járásbírószágon megkezdett működését 1910-ben az igazságügy-minisztérium magánjogi osztályán folytatta, ahol 1922-ben annak vezetője, 1929-ben pedig a törvényelőkészítő osztály főnöke lett. Óriási előnyt jelentett az, hogy a törvény-előkészítés az ő ügyosztályán egy kézben összpontosult az összhang biztosítása érdekében. Hatalmas lendülettel végzi munkáját mintegy interminiszteriális síkon érdemi helyesség és a jogrenddel történő összhang biztosítása érdekében. Bátran száll szembe a hatalomnak katonai kézben történő konvertálására irányuló törekvések ellen, és gyakorlatilag a zsidótörvényekkel kapcsolatos munkálatokból is kikapcsolják. Amikor pedig Antal István miniszter a zsidóknak a csendőrség részére történő átadását követeli, figyelmezteti, hogy az igazságügy-miniszter nem követhet el törvénytelenséget, és ezentúl a kúriánál kívánja működését folytatni. Közbelépése végül is eredményes. Langlet Valdemar a „*Verk och dagar i Budapest*” című munkájában, mint a Vöröskereszt svéd megbízottja igen nagy elismeréssel ír Vladár Gábornak a zsidók megmentése érdekében kifejtett erőfeszítéseiről.⁶

A Lakatos-kormányban való részvételére csak a kormányzó többszöri unszolására kerül sor, azzal a szándékkal, hogy támogassa az országnak a háborúból történő kiválasztását. Első feladatai közé tartozott, hogy részt vegyen a Gestapo által letartóztatott államférfiak, köztük Bajcsy Zsilinszky Endre, Baranyay Lipót, Laky Dezső, a fiatal Tildy Zoltán és Peyer Károly kiszabadításában és biztonságba helyezésénél.⁷

A kormányzó 1944. október 15-én elhangzott sikertelen proklamációja után menekülnie kellett. Különböző helyeken, így köztük házának padlásán és másutt rejtőzködni kellett a nyilasok elől.

Életének szebbik fele zárult le a rövid ideig tartó igazságügy-miniszterséggel, amellyel állami szolgálata is végérvényesen lezárult.

⁴ VLADÁR i. m. 83.

⁵ VLADÁR i. m. 432.

⁶ Valdemar Langlet: *Verk och dagar i Budapest–Stockholm*, 1946, 78–79.

⁷ VLADÁR i. m. 235.

Ez alatt az idő alatt írja meg kiváló tanulmányait, köztük az „Öröklési jog” összefoglalását a Szladits-féle nagy Magyar Magánjogban és nagy érdemeket szerez a Magánjogi Törvénykönyv Javaslatának az elkészítésével. „A jog elhajlása az élettől” című előadásában megmagyarázta, hogy nem lehet egy fejlettebb népre ráerőszakolni a nép lelki- és gondolatvilágával ellentétes idegen jogot. A „Fejlődik-e jogunk, vagy tesped” című előadásában azt fejtegette, hogy akkor fejlődik a jog, ha kellően vesz fel hatásokat a kor uralkodó és az emberiség haladása szempontjából értékes eszmékből, politikai, társadalmi, gazdasági, szellemi áramlatokból. Korunk ilyen uralkodó eszméi: a közösségi érdek elsőbbsége az egyéni érdek előtt: szociális, más szóval az evangéliumi szeretet, a család védelme, végül a dinamikai mozgékonyság a jogalkotásban. Ha a jogalkotást mind a négy mértékadó eszme áthatja, akkor helyes irányban halad. Akadémiai székfoglalójában azt a kérdést vizsgálta, hogy tudományos munkae a jogszabályalkotás? Válasza az volt, hogy csak a tudományok igen széles körű tanulmányozása után lehet biztos eligazítást kapni arra nézve, hogy miféle szabályozás vezet a kívánt célhoz. Mindenképpen vizsgálni kell, hogy a tervbe vett szabályozás összhangban áll-e a magyarság gondolat- és érzésvilágával, továbbá, hogy fejleszti-e a jogrendszerünk helyesnek felismert fejlődési irányát. A jogszabályalkotást nem lehet merev logikai rendszerként felfogni, hanem értelemnek és szívnek együtt kell építenie Astrea templomát.⁸

Az 1942. június 12-én, a debreceni egyetemen Zachár Gyula által előterjesztett, honoris causa doktorná avatás iránti laudációt követő „Az erkölcs, a tudomány, a humanum és a jog” címen tartott székfoglaló előadás kemény elítélését jelentette a diktatórikus rendszereknek. Ez a beszéd, amint ezt az egyetem rektora megjegyezte: hadüzenet volt az Aulából a náciizmus és a bolsevizmus ellen.⁹

Elnöke volt a Parthenon társaságnak s mintegy tíz kiadványon keresztül hozta közelebb a görög-római klasszikus világ szellemi értékeit a magyar értelmiséghez.

Számos magas kitüntetés és a társadalmi szervezetekben betöltött tisztsége közül a Corvin Társaságbeli tagságát, a titkos tanácsosi címet, az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületi tagságát szeretném kiemelni, az evangélikus egyházban betöltött egyházkerületi és egyházmegyei felügyelői tisztség mellett.

1945-től teljesen kikapcsolódik az állami és társadalmi élet vérkeringéséből, egyedül egyházi vonalon folytat igen aktív munkát; jól ráillik a Baranyay Lipótra mondott megjegyzése: „Milyen gazdag ez az ország ! Olyan öregszemű rostát rázogatnak, amelyen az

⁸ VLADÁR i. m. 263–264.

⁹ Zachár Gyula debreceni egyetemi tanár így indokolta Vladár Gábor honoris causa doktori címének odaítélését:

„Az ő jogász tevékenysége demonstrálja, hogy a gyakorlatot az elmélettől elkülöníteni nem lehetséges. Jó törvények, sikerült jogszabályok elkészítéséhez nagy elméleti euditio és jogfilozófiai elmélyedés szükséges. Ez állapítható meg az ő jogász tevékenységénél is ... a gyakorlati élet szükségleteinek átérzésével és azoknak az elméleti lehetőségének ismeretével ... szigorúan elvont tudományos mérlegelés szerint is hazai magánjogunk egyik legkiválóbb művelője. Ezt tanúsítja a Bevezetés az öröklési jogba című monografikus tanulmánya..., amely hazai jogunkban ritkítja párját és a magyar magánjog művelőit a jövőre nézve is reményekkel tölti el. P. SZABÓ BÉLA: *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai. II. kötet.* Debrecen, 2006, 238. és VLADÁR i. m. 277.

olyan értékek is a haszontalan rostaaljba hullanak, mint Baranyay Lipót.”¹⁰ Ez már több volt, mint bűn, a nemzet erőinek szándékos elsorvasztása.

Budapest ostromát – fia kivételével, aki orosz hadifogságban sínylődött –, családjával együtt vészelté át. Bár az oroszok többször kihallgatták, végül is az mentette meg, hogy jó szabót tudott a parancsnok részére keríteni.

Az evangélikus egyház életébe történt aktív bekapcsolódás már az 1934–37. évi zsinaton kezdődött, amikor az egyházi bíraskodásnál hatékony segítséget nyújtott, és a lelkescsere intézményének bevezetését javasolta. A háború után a romos budavári templom helyreállításánál és a bányai kerület felügyelői beiktatásán hangoztatta, hogy az állam és az egyház szétválasztása nem jelenti a teljes közömbösséget az egyházak felé.

Állami részről az egyházak elleni támadások Mihályfi Ernőnek, a kabinetiroda főnökének Szabó József püspöki beiktatásán, Balassagyarmaton 1948. március 18-án elhangzott éles támadásával vette kezdetét, mondván,¹¹ hogy „elsősorban a vezető tisztségekből el kell távolítani a bárókat, dupla nemeseket, a földbirtokosokat, a levi-tézlett közéleti személyiségeket, s helyüket a dolgozó társadalmi osztályokból kell betölteni.”¹² Név szerint is megnevezte őket: Mesterházy dunántúli, Purgly Lajos Dunán inneni, Vladár Gábor bányakerületi, Tomcsányi Vilmos Pál budapesti egyházmegyei felügyelő és Rásó Lajos egyetemes főügyész nevét is említette. Azt is hangsúlyozta, hogy egyházi tisztség viselésére nem helyes aktív politikusokat állítani. Hogy ez a kijelentés mennyire komolytalan volt, azt az is bizonyítja, hogy négy év múlva állami nyomásra ő lett az evangélikus egyház országos felügyelője.”¹³

Az államhatalommal folytatott tárgyalások során az egyház álláspontját ő foglalta írásba, majd Rákosival Ordass és Szabó püspökökkel együtt tárgyalásokat folytatott. Ennek során Rákosi kijelentette, hogy „nem ellentámadást, hanem lojális megnyilatkozást vár” és követeli, hogy az egyház vezetői mondjanak le, mert csak ebben az esetben számíthatnak állami támogatásra.¹⁴

Amikor Ordass Lajos püspök ellen devizakövetelés be nem jelentése miatt koncepció eljárást indítottak, Vladár Gábor minden segítséget megadott a püspök védekezéséhez és adatokat gyűjtött.

Vladár Gábor magas egyházi tisztségénél fogva számos előadást tartott, melyek mindegyike az egyházi irodalom egy-egy gyöngyszeme. A budavári gyülekezetnél letétbe helyezett két kötetnyi előadás-gyűjteményből csak néhány előadás címét szeretném kiemelni: „A keresztyén családi élet”, „Miként illeszthető be a zene az istentiszteletbe”, „Luther házaselete”, „Rátz László serlegbeszéd”, „Az igazi presbiter”, „Az őskeresztyén gyülekezet élete”, „Az egyházi alkotmány demokratikus felépítése”, „A Rerum novarum enciklika”, „Az állam és az egyház viszonya”, „A reformáció hatása a jogfejlődésre”, „Mária Dorottyá”.¹⁵

¹⁰ VLADÁR i. m. 269.

¹¹ BOLERATZKY LÓRÁND: A kétarcú egyetemes felügyelő. *Evangélikus Élet*, 2008, szeptember, 14. sz.

¹² VLADÁR i. m. 320.

¹³ BOLERATZKY i. m.

¹⁴ VLADÁR i. m. 319.

¹⁵ VLADÁR i. m. 438–441.

1950-ben megvonják nyugdíját, a Tudományos Akadémiai tagságát pedig „tanácskozó tagsággá” degradálják, ami a lyukas mogyoróval egyenlő.

Tanácsomra a Húvösvölgyi Erdészetnél talál munkát, először szalmát rak, majd bozótot írt, ültetvényt kapál és szénát gyűjt.

1951. július 4-én Tomorra szóló kitelepítési határozatot kézbesítenek számára, ahol embertelen körülmények közé kerülnek, melyről jómagam is meggyőződhettem. Puszta életének fenntartása érdekében 78 évesen fizikai munkát kénytelen vállalni. Szinte önként adódik a párhuzam Ovidius Tomiba történt száműzetése és a Tristia, valamint az ő nehéz sorsa között. De az ő hite rendületlen:” üldöztetünk, de el nem hagyatunk, tiportatunk, de el nem veszünk.” Így ír:

„Kérdezed, hogy mire volna szükségünk? Sok mindenre és semmire. Furcsának találsz a feleletet? Ha az élet becsületes munkájával elért, öregségben megszerzett szerény, de gondtalan életszintre gondolok, amit elvesztettünk, akkor nagyon sok mindent nélkülözünk, ha azonban arra gondolok, hogy a jó Isten végtelen irgalmából a sors mostohaasága ellenére is meg van a mindennapi kenyerünk, akkor semmire sincs szükségünk. Ha az embernek meg van a maga hitbeli, érzelmi és szellemi világa ... a hitnek, az érzésnek, a gondolatnak az útjai szabadok, korlátok nélkül visznek a magasságba és szerte az egész nagyvilágba.”¹⁶

1953-ban feloldják a kitelepítést és akkor Biára, a Kutyahegyre Chován Kálmánék falutól távol eső préházába kerül a család. Itt mindent előlről kellett kezdeni, elsősorban a mezőgazdasági munkát, hisz mindent kétkezi munkával kellett előteremteni, Mária lányának pedig sokat gyalogolni munkahelyéig, s közben előfordult, hogy meg is támadták. Olyan nagy sár volt, hogy mikor Ordass püspökkel 1957 elején meglátogattuk, csak pallók segítségével tudott a kocsit elindulni.

A tíz éves itt lakás egészségügyi vonatkozásban is igen sok megpróbáltatással járt. Két súlyos operáción, 1958-ban pedig egy tragikus baleseten kellett átesnie, amikor is favágás közben egy felpattanó ág bal szeme látását kioltotta, amelynek következtében rövidesen másik szemének a látóképessége is megszűnt.

1963-ban végre sikerült emberi körülmények közé kerülni. Goldmark utcai telkük átadása ellenében számukra kétszobás lakást húzott fel az építető. Itt azonban már csak rövid ideig élvezhették a viszonylagos nyugalmat. Halála előtt négy évvel agyvérzés érte, de akaratereje nem hagyta el, hanem újra megtanult beszélni, ez azonban erősen fogyatékos volt. Négy évi folyamatos munkával megírja a Visszaemlékezéseim címet viselő félszáz oldalas hatalmas önéletrajzi írást oly módon, hogy rajztáblán vonalzó mellett rötta a számára láthatatlan sorokat, amelyet aztán gyermekei megfeszített munkával fél év alatt halála után legépeltek és Püskiék segítségével kiadtak. Azt hiszem, hogy nehéz körülmények között kevés ilyen csodálatos munka született, amely valóságos remekmű, melyet nagy csodálattal és alázattal szabad kézbe venni.

1972. július 16-án csendesen elhunyt.

¹⁶ Vladár Gábor a kitelepítés alatt 27 levelet írt, ez az 1951. szeptember 13-i.

Egyik kedvenc auktorára Marcus Aurelius Elmélkedéseire gondolok, amely őreá jól illik: „Légy, mint szirtfok, melyet a hullámok folyton csapkodnak; ez pedig rendületlenül áll s körülötte elcsendesül a forgatag.”¹⁷ Szirtfok volt, mely rendületlenül állt a történelem viharaiiban és irányt mutat ma is a bizonytalan jövőben.

Az elmúlt években kétszer tettem kísérletet arra, hogy Vladár Gábor emlékét tábla örökítse meg. Az egyik kezdeményező lépést Dávid Ibolya akkori igazságügy-miniszternél tettem, a minisztérium azonban a következő elutasító választ küldte: „Vladár Gábor olyan időben töltött be igazságügyi beosztást, amikor a vezető munkakörben tevékenykedő államférfi nap, mint nap ki volt, ki lehetett téve olyan elhatározásoknak, vélemény-nyilvánításnak, amely a megemlékezés céljával esetleg merőben ellentétes lehet.”¹⁸ Mindössze az igazságügy-minisztérium irattárát kellett volna megnézni, hogy meggyőződjenek Vladár Gábornak jellem- és tudásbeli kiválóságáról és a zsidóüldözéssel kapcsolatos állásfoglalásáról.

A másik kísérletet a Magyar Örökség díjának odaítélése érdekében először Rókusfalvy Pál professzor, azután jómagam előterjesztése során tettem, azonban sajnos sikertelenül.

A család sajnos még azt sem érthette meg, hogy a Karap utca 8. szám alatti ház falán, amelyet törvénytelenül koboztak el, emléktábla kerüljön leleplezésre, mert a házat bitorló személy, vagy a jogutódja ezt a kérést elutasította. Talán attól félt, hogyha ránéz az emléktáblára, alvó lelkiismerete meg fog szólalni.

De végül is a XII. kerület megértő polgármestere dr. Mitnyan György a képviselőtestület jóváhagyásával megvalósította az emléktáblát.

Ennek felavatására 2002. november 6-án került sor a XII. kerület Goldmark Károly utca 9. szám alatt a polgármester, illetve dr. Tókéczki László történész avatóbeszédével, aki Vladár Gábor kiemelkedő személyiségét méltatta, megállapítva azt, hogy az ő szavának mindig különleges súlya volt. Emlékét erőszakkal iktatták ki a magyar közéletből. Örül annak, hogy az emléktábla felavatásra kerülhetett, és Vladár Gábor életműve szakmai és történelmi vonatkozásban nem merül többé a feledés homályába. Palovics Lajos biatorbágyi polgármester megköszönte Biatorbágy szülöttének Vladár Gábornak emlékét megörökítő tábla felállítását azzal, hogy az ő emlékét Biatorbágyon róla elnevezett utca és több előadás is őrzi.

Az emléktábla megörökíti a sok viszontagság után a Goldmark utcában haláláig lakott volt igazságügyi miniszter, királyi kúriai tanácselnök, országos hírvé jogtudós emlékét, akít a Karap utca 8. szám alatti otthonából 1951-ben telepítettek ki.¹⁹

¹⁷ MARCUS AURELIUS: *Elmélkedések*. Budapest: Parthenon, 1993,70.

¹⁸ Az igazságügy-minisztérium 2000. május 22-én kelt 20.232/1999. IM. számú levele.

¹⁹ Az ünnepség lefolyásáról lásd szerzőnek a *Keresztyén Igazság* 2003/57. számának 24–31. lapjain írt beszámolóját.